

تعیین‌کننده‌های تمایل کشاورزان زعفران‌کار شهرستان فاروج به تشکیل تعاونی کشاورزی از منظر کنش جمعی

محمد شریف شریف زاده^{۱*}، بهزاد خالق پناه^۲، غلامحسین عبدالله زاده^۳، محمدزاده محبوبی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۸

شریف زاده، م.، خالق پناه، ب.، عبدالله زاده، غ و محبوبی، م.، ۱۴۰۱. تعیین‌کننده‌های تمایل کشاورزان زعفران‌کار شهرستان فاروج به تشکیل تعاونی کشاورزی از منظر کنش جمعی. تعاون و کشاورزی ۱۱(۴۱): ۳۳-۶۰.

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی تعیین‌کننده‌های تمایل کشاورزان زعفران‌کار شهرستان فاروج به تشکیل تعاونی کشاورزی از منظر کنش جمعی بود. این تحقیق از طریق روش پیمایشی انجام شده و برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. جامعه آماری شامل کلیه زعفران‌کاران منطقه تحقیق ($N = 3900$) بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران برآورد شد ($n = 150$) و پاسخ‌دهندگان به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی، مانند آزمون ضریب همبستگی، تحلیل رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر استفاده شد. تمام تجزیه و تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS22 انجام شد. برای بررسی رابطه متغیر وابسته تمایل به تشکیل تعاونی با متغیرهای مستقل: کنش‌های جمعی، درک از پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی و درک از پیامدهای منفی تشکیل تعاونی به تشکیل ماتریس همبستگی اقدام شد. بر اساس یافته‌ها، مشاهده می‌شود که بین میزان تمایل به تشکیل تعاونی و کنش‌های جمعی و درک از پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی، رابطه مستقیم و معنی‌دار در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود داشت. این بدان معنی است که هرچه درک از پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی را محتمل بدانند، تمایل آن‌ها به تشکیل تعاونی کاهش می‌یابد. در سوبه‌ی دیگر قضیه، با افزایش تجربه کنش جمعی پاسخگویان و اینکه آن‌ها احتمال بیشتری را برای بروز پیامدهای مثبت حاصل از تعاونی قائل شوند، تمایل آن‌ها به تشکیل تعاونی نیز بیشتر خواهد شد. برای بررسی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل مورد مطالعه بر متغیر وابسته تمایل به تعاونی از روش تحلیل مسیر استفاده شد. نتایج تحلیل مسیر متغیرهای مؤثر بر تمایل به تعاونی نشان داده متغیرهای پیامدهای مثبت، پیامدهای منفی و هم‌کنشی جمعی تجربه‌شده تأثیر مستقیم بر تمایل به تعاونی دارند. به علاوه متغیر هم‌کنشی جمعی تجربه‌شده اثر غیرمستقیم از طریق دو متغیر واسطه‌ای پیامدهای مثبت و پیامدهای منفی بر متغیر نهایی تمایل به تعاونی دارد. در این بین، بیشترین تأثیر بر تمایل به تعاونی مربوط به متغیر هم‌کنشی جمعی (۰/۶۸۸) است. متغیرهای میزان پیامدهای مثبت با میزان تأثیر کل ۰/۲۸۱ در جایگاه دوم و متغیر پیامدهای منفی با میزان تأثیر کل ۰/۱۷۳- در جایگاه سوم قرار دارند. توانایی و تمایل به همکاری در تعاونی مبتنی بر کنش جمعی - همانند کشت و تولید یکپارچه و ارزش افزوده زعفران بر اساس بهره‌برداری از منابع مشترک یا تأمین نهادهای زراعی - یک عامل تعیین‌کننده حیاتی برای توسعه پایدار اجتماعات محلی در مناطق روستایی است.

واژه‌های کلیدی: زعفران‌کاران، کنش جمعی، تمایل، تشکیل تعاونی، شهرستان فاروج

۱. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ایران.

Sharifsharifzadeh@gmail.com

Doi: 10.22034/AJCOOP.2022.270345.1655

*نویسنده مسئول

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ایران.

۳ و ۴. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ایران.

مقدمه

با کاهش نزولات آسمانی و خشک‌سالی‌هایی که در سال‌های اخیر متوجه شهرستان فاروج شده و کاهش سطح آب‌های زیرزمینی، کشاورزان به تدریج به دنبال محصولی جایگزین در منطقه بوده‌اند که نیاز به آب زیادی نداشته باشد. از این رو به کشت زعفران که محصولی با نیاز آبی کم و با درآمد مناسب است روی آورده و در سال‌های اخیر به سطح زیر کشت این محصول افزوده‌اند تا جایی که در سال ۱۳۹۶ فاروج با داشتن ۱۹۵۰ هکتار سطح زیر کشت زعفران و تولید ۸۹۶ تن گل و ۱۱۲۰۰ کیلوگرم سرگل زعفران به‌عنوان قطب تولید این محصول در استان خراسان شمالی معرفی شده است. اما به دلیل نوبابی و نبود امکانات لازم در سال‌های اخیر اصل سود و ایجاد اشتغال این محصول به خارج شهرستان منتقل شده است. همواره این واسطه‌ها و دلالتان بوده‌اند که با برپا کردن غرفه‌های موقتی خرید زعفران این طلای سرخ را از کشاورزان باقیمت پایین خریداری کرده و برای فرآوری به استان‌های همسایه می‌برند. مهم‌ترین علت خروج زعفران تولیدی در شهرستان را می‌توان نبود شرکت‌های تعاونی کشاورزی که در زمینه فرآوری و بسته‌بندی این محصول در شهرستان فعال باشند دانست. تداوم کشت‌وکار محصولاتی نظیر زعفران در چنین شرایطی به‌گونه‌ای است که نیازمند همکاری و کنش جمعی کشاورزان، از جمله در قالب تعاونی است (زرعکانی و همکاران، ۱۳۹۳؛ مقامی مقیم و همکاران، ۱۳۹۸).

نظام تعاونی دربرگیرنده گستره‌ای بسیار وسیع از درجات مختلف همکاری در انجام فعالیت‌ها بوده به‌گونه‌ای که از آن به‌مثابه عنصری از محیط پویا و فعال کشاورزی یاد شده است (هارپر، ۲۰۱۰). تعاونی کشاورزی نوعی نظام بهره‌برداری مبتنی بر تعاون است که در آن بهره‌برداران با کشت یکپارچه و با حفظ مالکیت فردی به تولید و زراعت دست جمعی می‌پردازند. این نظام در اوایل دهه ۱۳۵۰، بعد از اصلاحات اراضی در ایران باهدف افزایش تولید، یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، ارائه خدمات زیر بنایی و استفاده بهینه از نهاده‌های در دسترس و درمجموع ایجاد تحرک و پویایی در بخش کشاورزی شکل گرفت (سعدی، ۱۳۸۸). در این ارتباط به نظر می‌رسد تنها میزان سرمایه در تشکیل و رونق گرفتن توسعه تعاونی‌ها مؤثر نیست و مؤلفه‌های فردی، جمعیت شناختی و خدمات حمایتی دولت در راستای تدوین برنامه‌های مناسب، آموزش و فرهنگ‌سازی، توسعه زیرساخت‌ها، توانمندسازی و ایجاد ظرفیت‌های فردی، گروهی و سازمانی و... نیز بر گرایش کشاورزان برای ایجاد و شرکت در فعالیت‌های تعاونی تأثیرگذار است (آوسک و استروماجر، ۲۰۱۵). پتساف (Pestoff, 1999) تفاوت تعاونی‌ها با سایر انواع شرکت‌ها را در بعد اجتماعی تعاونی‌ها و ارتقا و پیشبرد فعالانه ارزش‌های اجتماعی می‌داند. فرهنگ تعاون مجموعه آداب‌ورسوم،

سنت‌ها و روش‌هایی است که از گذشته در جامعه ما وجود داشته و مبین روح همکاری و مشارکت همگانی در کارها است (نکویی نایینی، ۱۳۸۸). آنیوو و جونز (Onyeiwu & Jones, 2003) بر این باورند محو شدن ارزش‌های تعاون (از قبیل احساس مسئولیت، اعتماد) به دلیل کاهش نقش سرمایه اجتماعی یا کنش‌های جمعی محتمل در جامعه می‌باشد. فافچامپ و مینتن (Fafchamps & Minten, 2000) نیز به این نتیجه رسیدند که شبکه سرمایه اجتماعی، کشاورزان را قادر می‌سازد با همدیگر به شیوه تعاونی رفتار کنند. بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی نوعی تعامل وجود دارد، زیرا یکی از پیش‌شرط‌های مشارکت، وجود ظرفیت‌های متقابل برای تمایل ارتباط و نگرش داشتن تعامل با دیگران است. مشارکت اجتماعی کنشی است که در فضای اجتماعی شکل می‌گیرد و به نسبت نوع نگرش، میزان مشارکت و گرایش به آن متفاوت خواهد بود (میرباقری، ۱۳۸۵).

کشت برخی محصولات همانند زعفران همواره و صرفاً کنش فردی نیست که در قالب کشاورزی مستقل تجلی یابد. به‌واقع، کشت زعفران یک هم‌کنشی و اقدام جمعی است که در قالب کنشی جمعی، گروهی، خانوادگی، سازمانی، شبکه‌ای و تعاونی محقق می‌شود. مفهوم کنش جمعی بر این فرض استوار است که کشت زعفران در تلاش گروهی از افراد که با ساماندهی یک کسب‌وکار (در اینجا تعاونی) با تکیه بر بهره‌برداری نوآورانه از ظرفیت‌های جمعی گرد هم آمده‌اند، به بهترین شکل امکان تبلور می‌یابد. حرکت از کشت فردی به کشت جمعی بازتاب یک‌روند تاریخی و واکنش به محدودیت‌های سرمایه‌ای و ظرفیتی کنشگری فردی و نیز تلاش عقلایی جهت بسیج و تسهیم منابع جهت رسیدن به هم‌افزایی در فرآیند کشاورزی است. باوجود پژوهش‌های صورت گرفته در مورد تشکیل تعاونی و نیز کشت‌وکار زعفران (طاهرخانی و قرنی آرنی، ۱۳۸۴؛ کوچکی، ۱۳۹۲)، تاکنون از منظر مفهومی منسجم، همانند کنش جمعی به این موضوع پرداخته نشده است. از این‌رو، تحقیق حاضر درصدد است به این پرسش اساسی پاسخ دهد که تعیین‌کننده‌های تمایل کشاورزان زعفران‌رنگ شهرستان فاروج به تشکیل تعاونی کشاورزی از منظر کنش جمعی کدام است؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

شکل‌گیری و تداوم نظام‌های بهره‌برداری جمعی همانند تعاونی‌های تولید بر پایه همکاری و تشریک‌مساعی آگاهانه گروهی از افراد هم‌هدف برای تأمین منافع موردنظر با تسهیم منابع و ریسک‌ها در قالب سازوکارهای موردتوافق ممکن است. این محور و سازوکار به بهترین مفهوم درکنش جمعی بازتاب یافته است. کنش جمعی با مفاهیمی همانند سرمایه‌ی اجتماعی، یاریگری، تعاون یا مشارکت پیوند خورده و عبارت است از هر اقدامی

است که توسط یکی از اعضای یک جمع یا گروه باهدف بهبود شرایط آن گروه یا جمع انجام می‌شود. از منظر رویکردهای مختلف، انگیزه‌های متفاوت برای چنین کنشی که بازتاب دوران یکپارچگی (age of integration) می‌باشد، ارائه شده است (Adra et al., 2020; van Zomeren et al., 2008).

کنش جمعی را می‌توان کنشی دانست که در آن جمعی (بیش از یک نفر) برای رسیدن به نفع جمعی باهم همکاری می‌کنند. در این تعریف دو عنصر مهم و اساسی وجود دارد که پایه و اساس کنش جمعی هستند: (الف) همکاری و (ب) نفع جمعی. همکاری یعنی مجموع کنش‌هایی که هر عضو جمع، هماهنگ با دیگر اعضا برای رسیدن به نفع جمعی انجام می‌دهد. نفع جمعی، یا کالای مشترک، محصول کنش جمعی است. معمولاً فرض می‌شود که اشخاص از چیرستی نفع آگاه هستند و این نفع برای آنان مطلوب است چراکه برای برخورداری از چنین نفعی به جمع پیوسته‌اند. نفع جمعی انگیزه افراد برای پرداخت هزینه و همکاری است. در حالت کلی افرادی که علاقه‌مند به برخورداری از نفعی هستند و می‌دانند به‌تنهایی قادر به تولید آن نفع نیستند به هم می‌پیوندند تا آن نفع را تولید کنند.

عوامل متعددی بر شکل‌گیری کنش‌های جمعی تأثیرگذارند: دسته اول اجبارهای بیرونی هستند که خود شامل اجبارهای نظام کنترل مرکزی (اجبار متمرکز) و اجبارهای غیرمتمرکز از سوی مشارکت‌کنندگان در کنش جمعی است. دسته دوم نیازهای درونی کنشگران، شامل نیازهای ملموس و نیازهای ناملموس آن‌ها می‌شود. دسته سوم هنجارهای مؤید کنش جمعی است که از مهم‌ترین آن‌ها هنجار تعهد اجتماعی است و دسته چهارم هویت‌های جمعی کنشگران است (اصغرپور ماسوله و همکاران، ۱۳۸۹). در چارچوب برنامه‌ریزی ارتباطی و بر اساس «نظریه کنش ارتباطی» رفتار انسانی هنگامی «کنش» خوانده می‌شود که معنی ذهنی خاصی به آن پیوست شده باشد. کنشی می‌تواند پسوند اجتماعی داشته باشد که در معنی و نیت انجام آن توسط کنشگر (یا کنشگران) رفتار دیگران در نظر گرفته شده و در جهت‌گیری عمل تأثیر داشته باشد. جهت‌گیری کنش‌های اجتماعی (با این تعریف) منجر به شکل‌گیری «رابطه اجتماعی» می‌شود. ضرورت کنش هماهنگ، نیاز به مراد و ارتباط را در جامعه ایجاد می‌کند که می‌تواند به‌عنوان هماهنگ‌کننده اعمال (به‌صورت کارآمد) برای ارضای نیازها تعریف شود (هابرماس^۱، ۱۹۸۴). جهت‌گیری ارتباط به سمت دستیابی به اتفاق نظر و پایدارسازی و بازبینی آن بر

۱. Habermas

اساس شناخت بین-ذهنی ادعاهای درست است (سزکزلکون^۱، ۱۹۹۹). در این نظریه، کنش های اجتماعی بر اساس دو جهت گیری تقسیم بندی می شوند: «جهت گیری برای موفقیت» و «جهت گیری برای دستیابی به فهم دیگران» بر اساس این تقسیم بندی، کنش ها به این صورت قابل تفکیک هستند (متوسلی و حاجی علی اکبری، ۱۳۹۵). بررسی کنش های جمعی در بردارنده برخی از مهم ترین چالش های پیش روی جامعه شناسی معاصر است از جمله همکاری، تصمیم های جمعی، پیدایش هنجارهای اجتماعی و مانند این ها. یک چارچوب برای بررسی کنش جمعی می تواند مراحل و عناصر زیر را شامل شود: ویژگی های کنش جمعی (همکاری و خیر جمعی)، عوامل مؤثر بر شکل گیری کنش های جمعی (عوامل فردی و عوامل فرا فردی)، عوامل حافظ همکاری در کنش جمعی (نظارت متمرکز و نظارت نامتمرکز) و رهیافت های کنشگران در حین کنش (محاسبه و تقلید).

عناصر موجود در این دسته بندی خود با یکدیگر در ارتباط هستند و در تعامل با یکدیگر می توانند گستره متنوعی از کنش های جمعی یا ویژگی های گوناگون را به وجود آورند (اصغریور ماسوله و همکاران، ۱۳۸۸). این تحقیق می کوشد از منظر کنش جمعی، برخی از این عناصر را برای تبیین تمایل کشاورزان مورد مطالعه به تشکیل تعاونی را مطالعه نماید. تاکنون چندین پژوهش در داخل کشور به موضوع تشکیل تعاونی پرداخته اند. از این جمله، طاهرخانی و قرنی آرانی (۱۳۸۴) در تحقیقی با عنوان مطالعه عوامل مؤثر بر گرایش روستاییان به تشکیل شرکت های تعاونی روستایی در دهستان قنوت قم با استفاده از نظریه رفتار برنامه ریزی شده «آیزن و فیش باین» و دسته بندی عوامل به سه دسته اجتماعی، اقتصادی و مکانی برای سهولت انجام تحقیق، به این نتیجه رسیدند که از میان عوامل اجتماعی، تأثیر وضعیت سکونت (بومی یا غیربومی بودن روستاییان)، نقش دولت، نقش مشارکت و آگاهی و از میان عوامل اقتصادی، تأثیر وضعیت شغل (بیکار یا شاغل بودن)، نوع شغل و عدم ریسک پذیری، بر تمایل به تشکیل تعاونی های روستایی مؤثر بوده اند.

بررسی عوامل مؤثر بر رکود تعاونی های غیرفعال شهرستان زنجان نشان داد که مهم ترین علل و عوامل رکود تعاونی های مورد بررسی عبارتند از: وجود مشکلات مالی و اقتصادی، ضعف حمایت دولت، اشتغال اعضای تعاونی در جای دیگر و نبود انگیزه کافی برای فعالیت، وجود اختلاف نظر و سلیقه اعضا، اشباع بازار و پایین بودن تقاضا به علت فراوان کالای مشابه و سودآوری ناکافی (زادتوت آغاچ، ۱۳۸۸). با عنایت به نقش دانش و نگرش اعضای تعاونی ها نسبت به روحیه کار جمعی و تعاون در موفقیت آن ها، بررسی و

تحلیل آن در رفع مشکلات این بخش ضروری است. با توجه به این ضرورت، یعقوبی و پرویزی (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای به تحلیل نگرش اعضای تعاونی‌ها نسبت به تعاون پرداخته‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان داد که ۵۷/۷ درصد اعضا دارای نگرش مثبت و ۴۲/۳ درصد دارای نگرش منفی به تعاون‌اند. نتایج آزمون همبستگی نیز مبین آن بود که بین نگرش به تعاون با متغیرهای سن، تعداد افراد خانوار، حمایت‌های خانوادگی و پرداخت تسهیلات بر اساس تعداد اعضای تعاونی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

نتایج تحقیق مشرقی و همکاران (۱۳۹۱) درباره‌ی عوامل تأثیرگذار بر گرایش روستاییان به عضویت در تعاونی‌های کشاورزی در شهرستان بابل نشان داد که میزان تحصیلات، درآمد، دسترسی به نهاده‌ها، شرکت در کلاس‌های آموزشی و سابقه کشاورزی بر گرایش روستاییان به عضویت در تعاونی‌های کشاورزی اثرگذار است. طاطیان و همکاران (۱۳۹۳)، در تحقیقی با عنوان بررسی میزان تمایل روستاییان به تشکیل تعاونی گیاهان دارویی جهت کارآفرینی در منطقه هزارجریب بهشهر، به این نتیجه رسیدند که تمایل افراد به عضویت در شرکت‌های تعاونی با سن کشاورزان، میزان تحصیلات افراد، مالکیت اراضی زراعی، نوع محصول زراعی تولیدی، سابقه تولید گیاهان دارویی، سابقه عضویت در شرکت‌های تعاونی موجود رابطه معنی‌دار دارد. رحیمی‌فیض‌آبادی و همکاران (۱۳۹۳)، در تحقیقی با عنوان بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و تمایل کشاورزان به تشکیل و عضویت در تشکلهای آبران در شهرستان الشتر، به این نتیجه رسیدند که سه متغیر مشارکت در جامعه محلی، اعتماد قوی و تحمل تنوع قادر به پیش‌بینی بخش قابل توجهی از تغییرات در متغیر تمایل به تشکیل تشکلهای آبران می‌باشند. علاوه بر این، چهار متغیر مشارکت در جامعه محلی، اعتماد قوی، ارتباطات برون محلی و مشارکت مدنی همسایگان قادر به پیش‌بینی بخش قابل توجهی از تغییرات در متغیر تمایل به عضویت در تشکلهای آبران می‌باشند.

رهبری و همکاران (۱۳۹۵)، از پژوهش خود با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد تعاونی‌های تولید و توزیع محصولات کشاورزی در سکونت‌گاه‌های روستایی شهرستان گناباد، نتیجه گرفتند که شش مؤلفه اثرگذار (فردی، روان‌شناختی، آموزشی، محیطی، اجتماعی و اقتصادی) آثار مستقیم و غیرمستقیمی بر ایجاد تعاونی‌های تولید و توزیع کشاورزی دارند. نتایج تحقیق شریف‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) درباره‌ی عوامل مؤثر بر گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان قائم‌شهر نشان داد ۲۵/۹ درصد و ۱۳/۵ درصد پاسخگویان به ترتیب گرایش زیاد و خیلی زیادی به کارآفرینی جمعی دارند. نتایج تحلیل مسیر نمایان ساخت بیشترین تأثیر مثبت بر متغیر

کارآفرینی جمعی مربوط به متغیرهای مستقل سرمایه اجتماعی (۰/۶۹)، عضویت در اتحادیه (۰/۴۶)، داشتن مشاور (۰/۴۵)، تولید با تمام ظرفیت (۰/۳۸)، تعداد اعضای کنونی (۰/۲۵)، انجام تغییرات بنیادی در تعاونی (۰/۲۴)، تعداد اعضای خانواده عضو تعاونی (۰/۱۴)، سرمایه اولیه تعاونی (۰/۱۴) و شرکت اعضا در مجامع (۰/۰۸) است. نتایج تحقیق عباسی و همکاران (۱۳۹۸) با موضوع بازاریابی جمعی کارآفرینانه در تعاونی های تولید کشاورزی در استان کردستان نشان داد که ۴۸/۳ و ۳۰/۹ درصد پاسخگویان به ترتیب، گرایش متوسط و زیاد به بازاریابی جمعی کارآفرینانه دارند.

طبق ماتریس همبستگی، رابطه مثبت و معنی داری بین بازاریابی جمعی کارآفرینانه و متغیرهای برند سازی جمعی، گرایش به نوآوری جمعی و سرمایه اجتماعی وجود داشت. نتایج تحقیق کهنسال و شیبانی (۱۴۰۰) با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر تمایل زعفران کاران به کشت زعفران ارگانیک در شهرستان تربت حیدریه نشان داد که متغیرهای تجربه، تحصیلات، مصرف کود دامی و شاخص آگاهی تأثیر مثبت و معنی دار و متغیرهای شغل اصلی و مصرف کود شیمیایی تأثیر منفی و معنی داری بر پذیرش کشت زعفران ارگانیک دارند. هرچند بررسی پویایی های تکاملی تعاونی و کنش جمعی، فرصت های مناسبی را برای نظریه پردازی پیچیدگی اجتماعی به دست می دهد، با این حال این موضوع علمی چند رشته ای دربرگیرنده برخی مسائل تحلیلی و شناخت شناسی است که نیازمند بهره گیری از رویکردهای مفهومی منسجمی همانند کنشی است.

کاربالو و همکاران (۲۰۱۴) ضمن پرداختن به این موضوع، از موارد فشرده سازی کشاورزی در مکزیک قبل از ورود اسپانیا برای تبیین تجربی بهره گرفته اند. توانایی و ظرفیت همکاری به شکل تعاونی برای حل مشکلات کنش جمعی - همانند موارد مربوط به استفاده از منابع دارای مالکیت مشترک یا تأمین کالاهای عمومی محلی؛ عامل اصلی تعیین کننده عملکرد اقتصادی است. بررسی مسائل کنش جمعی در کشورهای در حال توسعه از دو جنبه درخور توجه است (Bandiera et al., 2005): اول، کدام نهادها رفتار فرصت طلبانه را محدود و در مقابل، رفتار تعاونی را تقویت می کنند؟ دوم، چه خصوصیتی از افراد درگیر (اعضای تعاونی) میزان همکاری آن ها به صورت تعاونی را تعیین می کند؟ در این باره؛ ون زومرن و همکاران (۲۰۰۸) با فراکاوی بیش از ۱۸۰ مطالعه درباره ی پیش بینی کنش های جمعی، نقش سه متغیر یعنی: واکنش های عاطفی عدالت جویانه، اثربخشی و شناسایی را مورد تأکید قرار داده اند. سرگکی و نستیس (Sergaki & Nastis., 2011) در پژوهشی به کارآفرینی جمعی در کشاورزی و سهم آن در توسعه پایدار روستایی در یونان پرداختند و نشان دادند که تعاونی های کشاورزی، به عنوان بنگاه های اقتصادی کشاورزی

تحت مالکیت و کنترل اعضاء می‌باشند و به‌طور متعارف نقش مهمی در ارتقای وضعیت اقتصادی - کشاورزی اعضاء جوامع محلی ایفا می‌کنند. با این حال، در یونان، اکثر تعاونی‌های کشاورزی با مشکلات مالی شدیدی روبرو هستند که فعالیت آن‌ها را تضعیف می‌کند. برای گذر از این وضعیت، آن‌ها به ابزاری برای افزایش عملکرد تجاری خود با استفاده از اشکال رقابتی‌تر همچون مشارکت جمعی نظیر کارآفرینی جمعی روی آورده‌اند تا زمینه‌ی تبدیل "تعاونی‌های سنتی" به "تعاونی‌های نسل جدید" با توان پیشرفت جمعی و تأمین رفاه اعضاء خویش را فراهم کنند.

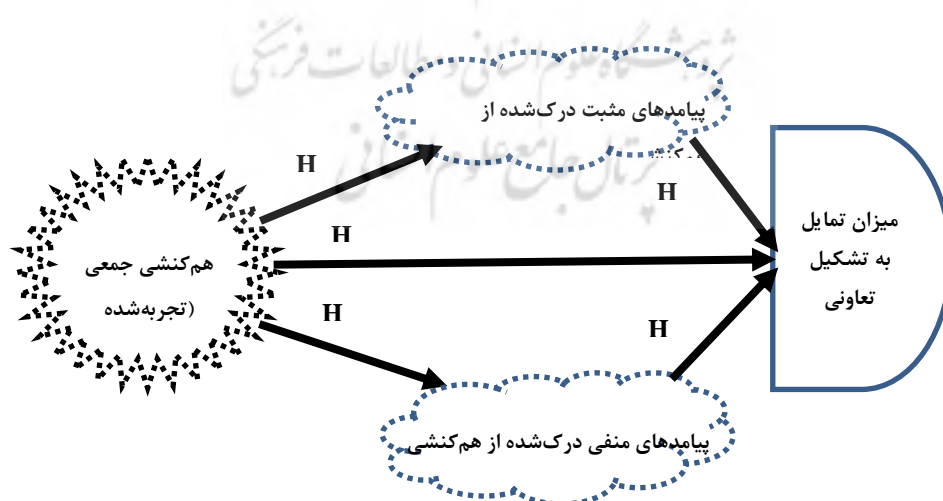
لیو و همکاران (Liu, Ma, Renwick & Xinhong., 2019) در پژوهشی به نقش تعاونی‌های کشاورزی در خدمت‌رسانی به‌عنوان یک کانال بازاریابی در مناطق کم‌درآمد استان سیچوان در چین پرداختند و نشان دادند که اگرچه هدف سازمان‌های تعاونی افزایش تولید و بازاریابی کشاورزی است، اما در برخی مناطق، همه اعضا محصولات خود را از طریق تعاونی‌های کشاورزی نمی‌فروشند. نتایج تجربی نشان داد که نگرش به ریسک، اندازه مزرعه، مالکیت ماشین‌آلات، توانایی فروش و فعالیت آموزشی و ترویجی تعاونی‌ها از عوامل اصلی تعیین‌کننده تصمیم اعضاء برای بهره‌گیری از تعاونی‌های کشاورزی به‌عنوان یک کانال بازاریابی هستند و کاربران کانال بازاریابی به‌طور قابل‌توجهی درآمد مزارع بیشتری کسب می‌کنند و درآمد خانوار آن‌ها نسبت به سایر افراد بیشتر است.

گوزمان و همکاران (Guzmán, Santos & Barroso., 2020) در پژوهشی به تجزیه و تحلیل پیوندهای بین اصول تعاونی، جهت‌گیری کارآفرینانه و عملکرد پرداختند و نشان دادند که تعاونی‌ها شرکت‌هایی هستند که با اصول خاصی مشخص می‌شوند، مانند همکاری، تصمیم‌گیری دموکراتیک و آموزش‌هایی که رفتارهای کارآفرینی آن‌ها را مشخص می‌کند. با استفاده از داده‌های یک نظرسنجی در تعاونی‌های کشاورزی در منطقه باسک (اسپانیا) آشکار شد که رعایت اصول همکاری بر عملکرد تعاونی‌ها چه به‌طور مستقیم و چه به‌طور غیرمستقیم، از طریق گرایش جمعی به کارآفرینی تأثیر مثبت می‌گذارد. تحقیقات اخیر درباره تماس بین گروهی نشان داده است که چگونه تعاملات با اعضاء بیرون گروه می‌تواند انگیزه‌ها را برای دستیابی به برابری اجتماعی کاهش و یا افزایش دهد. به همین ترتیب، نظریه هویت اجتماعی شرایطی را شناسایی کرده است که افراد را به سمت به چالش کشیدن نظام‌های اجتماعی نابرابر سوق می‌دهد. دی برناردو و همکاران (۲۰۲۱) با ادغام این دو نظریه اصلی، به مطالعه فرآیندهای اساسی ارتباط بین گروهی و تمایل شرکت‌کنندگان به یک کنش جمعی برای به چالش کشیدن نابرابری اجتماعی پرداخته‌اند. بر اساس یافته‌ها، ارتباط بین اعضاء گروه‌ها، ضمن کمک به درک وضعیت متقابل،

می تواند موجب افزایش انگیزه تغییر مثبت و تمایل به کنش جمعی شود. با مرور پژوهش های پیشین می توان به این نتیجه رسد که عوامل مؤثر بر تشکیل تعاونی های روستایی جدا از عوامل مؤثر بر مشارکت اقتصادی و اجتماعی روستاییان نیستند. از این رو مطالعه عوامل مؤثر بر انگیزه مشارکت در تعاونی ها، یکی از مهم ترین مسائلی است که نقش کلیدی در برنامه ریزی توسعه تعاون خصوصاً تعاونی های روستایی دارد چراکه بدون توجه به انگیزه انسان یعنی عامل اصلی توسعه و بدون شناخت پیچیدگی های رفتاری، تجربه ناموفق تعاونی ها مورد انتظار است.

در این باره می توان این پرسش را مطرح کرد که چه عواملی بر گرایش افراد به تشکیل تعاونی ها تأثیر دارد و اولویت آن ها چگونه است؟ پاسخ این پرسش به برنامه ریزان کمک می کند تا در برنامه های تعاون بادی وسیع تری مسیر را برای رشد و توسعه تعاونی ها هموار نمایند تا از این طریق عوامل تسریع کننده رشد و توسعه تعاونی ها تقویت شوند و عوامل بازدارنده حذف شوند یا کاهش یابند (طاهرخانی و قرنی آرانی، ۱۳۸۴). یکی از مشکلاتی که در پژوهش های پیشین انجام شده در زمینه بررسی گرایش یا تمایل به تشکیل تعاونی آشکار است، همانا نبود یا ضعف رویکرد نظری محوری در انجام این مطالعات است. از این رو، در این تحقیق بر اساس مرور مفاهیم و پژوهش های پیشین و با محوریت ابعاد تأثیرگذار بر کنش جمعی و تأثیر آن بر تمایل کشاورزان به تشکیل تعاونی به عنوان مصداقی از یک کنش جمعی سامان یافته، در قالب الگوی مفهومی زیر تلاش شده است تا مؤلفه های تعیین کننده تمایل کشاورزان زعفران کار شهرستان فاروج به تشکیل تعاونی کشاورزی بازنمایی شود.

شکل ۱- الگوی مفهومی پژوهش

روش تحقیق

این تحقیق با توجه به هدف، کاربردی است که در مرحله اجرا، از پیمایش پرسشنامه‌ای بهره گرفته شده است، لذا آن را می‌توان در زمره تحقیق‌های میدانی قرارداد. پرسشنامه‌ی تحقیق بر اساس الگوی مفهومی تحقیق تدوین شد. برای تأمین و ارتقای روایی آن، از طرح گویه‌های بی‌تفاوت، بی‌ربط و ابهام‌آور پرهیز شد، توازنی نسبی بین شمار گویه‌های دارای گرایش مخالف و موافق برقرار شد. بعد از تدوین پرسشنامه مقدماتی با ۳۰ نمونه تکمیل شد و بعد از بررسی روایی و پایایی آن، گویه‌های ابهام‌انگیز حذف شدند. جهت بررسی روایی سازه‌ای پرسشنامه و تأیید عامل‌های در نظر گرفته شده، در گام اول بر پایه نظرات خبرگان، برخی اصلاحات انجام شد و در گام دوم از روش تحلیل عاملی به شیوه چرخش محورهای متعامد (وریماکس) برای دستیابی به عامل‌های خالص استفاده شده است. بدین منظور به شاخص KMO و آزمون کرویت بارتلست استناد شد. همچنین، به منظور تعیین پایایی ابزار از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید (جدول ۱).

جدول ۱- یافته‌های تحلیل عاملی و آلفای کرونباخ برای مقیاس‌های سازنده پرسشنامه

ابعاد پرسشنامه	KMO	sig	آلفای کرونباخ
تمایل به عضویت در تعاونی	۰/۸۹۴	۰/۰۰۰	۰/۸۴۹
کنش جمعی زعفران‌کاران برای تشکیل تعاونی کشاورزی	۰/۷۲۹	۰/۰۰۰	۰/۹۱۳
پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی	۰/۸۴۰	۰/۰۰۰	۰/۹۰۱
پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی	۰/۷۱۱	۰/۰۰۰	۰/۷۹۴

جامعه آماری تحقیق حاضر، شامل کلیه کشاورزان زعفران‌کار شهرستان فاروج (۳۹۰۰) نفر بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۱۵۰ نفر برآورد گردید. نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه‌بندی شده (بخش‌های مختلف شهرستان مورد مطالعه به عنوان طبقه) صورت گرفت. تمامی پردازش‌های آماری این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS²² صورت گرفت. در جریان این پردازش، برای سطح‌بندی و توصیف مقیاس‌های اصلی تحقیق، پس از محاسبه ترکیب خطی غیر وزن‌دار هر متغیر، از طریق فرمول موریس مقدار عددی متغیر مورد نظر بین ۰ تا ۱ تعیین شد. سپس مقدار این متغیر به سه طبقه کم، متوسط و زیاد تفکیک شد.

$$\text{مقدار حداقل} - \text{مقدار واقعی} = \text{متغیر ترکیبی مورد}$$

$$\text{مقدار حداقل} - \text{مقدار حداکثر}$$

همچنین برای ارزیابی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته تمایل به عضویت در تعاونی با توجه به چارچوب نظری از طریق تکنیک تحلیل مسیر و به روش رگرسیون های متوالی میزان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم محاسبه شد. آزمون t تک نمونه ای نیز برای ارزیابی این که نمره ترکیبی متغیرهای مستقل و وابسته از اختلاف معنی داری با مقدار متوسط ۳ (حد وسط طیف لیکرت) دارد، استفاده شد. در واقع این آزمون مقایسه بین میانگین یک متغیر با مقدار فرضی (در اینجا مقدار ۳ یعنی حد وسط طیف لیکرت) را انجام می دهد (Hamilton, 1992). جهت بررسی نرمال بودن داده ها از آزمون کالموگراف اسمیرنوف استفاده شد که نتایج آن نشان از نرمال بودن داده های مربوط به مقیاس های کلیدی مورد تحلیل دارد (جدول ۲).

جدول ۲- نتایج بررسی نرمال بودن توزیع نمرات متغیرها

متغیرها	مقدار z	سطح معنی داری
تمایل به عضویت در تعاونی	۱/۰۶	۰/۲۱۱
کنش جمعی زعفران کاران برای تشکیل تعاونی کشاورزی	۱/۱۰۷	۰/۱۷۲
پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی	۱/۱۱۳	۰/۱۲۵
پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی	۱/۳۴۶	۰/۰۵۳

یافته‌ها

نیمرخ توصیفی ویژگی‌های فردی و جمعیت شناختی پاسخگویان: بر اساس اطلاعات گردآوری شده، از مجموع پاسخگویان، ۹۰/۳ درصد مرد، ۹۱/۶ درصد متجاهل و ۹۱/۶ درصد دارای شغل کشاورزی بوده‌اند. به لحاظ میزان تحصیلات، ۴/۷ درصد بی‌سواد، ۱۸/۹ درصد دارای تحصیلات خواندن و نوشتن، ۲۳ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۷ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۵/۴ درصد دارای تحصیلات فوق‌دیپلم، ۱۸/۲ درصد دارای تحصیلات لیسانس و ۲/۷ درصد دارای تحصیلات فوق‌لیسانس و بالاتر بودند. بیشتر پاسخگویان، یعنی ۶۰ درصد ساکن روستا، ۹۸/۴ درصد بومی، معیشت خانوار ۷۵/۹ درصد کشاورزی بود. بر اساس یافته‌ها، میانگین سنی پاسخگویان ۴۴/۱۳ سال و میانگین سابقه سکونت آن‌ها در محل ۳۲/۰۸ سال به دست آمد.

میانگین سابقه عضویت پاسخگویان در تشکل‌ها، ۱۷/۵۴ سال و میانگین سابقه آن‌ها در زمینه کشت زعفران ۷/۳۷ سال محاسبه شد. به لحاظ مشخصات مربوط به نظام تولید کشاورزی، محصول اصلی ۶۳/۳ درصد پاسخگویان، زعفران، نوع مالکیت اراضی تحت کشت زعفران ۶۷/۲ درصد از نوع ملکی، شیوه کشت زعفران ۸۷/۷ درصد از نوع سنتی، عامل برداشت زعفران ۹۱/۳ از طریق نیروی کارگری، نوع نظام زراعی ۴۵ درصد از نوع انفرادی، شیوه تأمین نهاده‌های کشت برای ۵۵/۶ درصد پاسخگویان به صورت آزاد، نوع محصول عرضه شده ۱۲/۵ درصد افراد مورد مطالعه، فروش گل زعفران، ۳۲/۸ درصد فروش پوشال زعفران و ۵۴/۷ درصد ترکیبی از فروش گل و پوشال زعفران گزارش شد. همچنین، سازوکار فروش محصول زعفران، برای ۵۸/۱ درصد پاسخگویان از طریق واسطه‌گران و برای ۴۱/۹ درصد، مراکز خرید دولتی گزارش شده است. حدود ۶۸ درصد پاسخگویان، تاکنون محصول خود را بیمه نکرده بودند.

منابع متعددی برای تأمین نیروی کار؛ شامل خانواده (۳۶/۲ درصد)، همیاری (۷/۷ درصد)، کارگر روزمزدی فصلی (۴۶/۹ درصد) و مزدبگیر ثابت (۹/۲ درصد) عنوان شده است. یافته‌های مربوط به سازوکار تأمین اطلاعات و دانش موردنیاز برای کشت زعفران نشان داد که گوپه «شرکت در کلاس‌ها و برنامه‌های ترویجی مرتبط» کمترین میزان استفاده و گوپه‌های «مراجعه به کارشناسان، متخصصان کشاورزی» و «مراجعه به سایر کشاورزان خیره» بیشترین میزان استفاده از سوی زعفران‌کاران در تأمین اطلاعات و دانش موردنیاز برای کشت زعفران را دارد.

نگرش زعفران کاران به کشت زعفران: با توجه به نتایج حاصل از سنجش متغیر ترکیبی، ۲۰/۶۷ درصد پاسخگویان دارای نگرش نامطلوب، ۳۷/۳۳ درصد دارای سطح نگرش متوسط و ۴۲ درصد دارای نگرش مطلوبی به کشت زعفران هستند (جدول ۳).

جدول ۳- توصیف مؤلفه های نگرش به کشت زعفران

رتبه	میانگین	انحراف معیار	گویه
۲	۳/۱۵	۰/۲۶۰	کشت زعفران بازندگی من عجین شده و نمی توانم از آن دست بکشم.
۳	۳/۱۵	۰/۲۷۱	کشت زعفران برای من منبع معیشت بی نظیری است.
۱	۳/۶۹	۰/۳۲۰	کشت زعفران واقعاً کاری پرزحمت است.
۴	۳/۲۲	۰/۲۸۰	کشت زعفران در نبود فرصت شغلی دیگر از روی ناچاری انجام می شود.
۵	۲/۶۶	۰/۲۳۱	دیگر کشت زعفران برای من مقرون به صرف نیست و ادامه نخواهم داد.
طیقه بندی متغیر ترکیبی			فرآوانی
نامطلوب			۳۱
متوسط			۵۶
مطلوب			۶۳
درصد تجمعی	درصد	درصد	درصد تجمعی
۲۰/۶۷	۲۰/۶۷	۲۰/۶۷	۲۰/۶۷
۵۷	۳۷/۳۳	۳۷/۳۳	۵۷
۱۰۰	۴۲	۴۲	۱۰۰

ارزیابی و توصیف تمایل به عضویت به تشکیل تعاونی به عنوان یک کنش جمعی: طبق یافته ها، ۳۸ درصد پاسخگویان دارای تمایل کم، ۴۴ درصد از تمایل متوسط و ۱۸ درصد تمایل زیادی به عضویت در تعاونی دارند (جدول ۴).

جدول ۴- توصیف تمایل به عضویت در تعاونی

رتبه	میانگین	انحراف معیار	گویه
۸	۲/۶۸	۰/۸۶۲	قطعاً برای مشارکت و عضویت در این تعاونی اقدام نخواهم کرد.
۷	۲/۷۳	۰/۸۲۵	در حال حاضر میلی به تشکیل این تعاونی و عضویت در آن ندارم و پیگیر آن هم نخواهم شد.
۶	۲/۷۴	۰/۷۸۹	برای من چندان تشکیل این تعاونی مهم نیست و فرقی به حال نمی کند.
۴	۲/۸۵	۰/۷۹۸	تنها در صورتی که مجبور باشم (فشار اجتماعی یا اداری) برای عضویت در این تعاونی اقدام خواهم نمود.
۳	۳/۰۱	۰/۹۶۹	فقط در صورتی که اطمینان حاصل کنم این تعاونی می تواند منافع و خواسته هایم را تأمین کند عضو آن خواهم شد.
۱	۳/۲۰	۰/۸۵۱	با توجه به سودمند بودن تشکیل این تعاونی، سایر کشاورزان را نیز به عضویت در آن تشویق می کنم.
۲	۳/۰۴	۰/۸۸۱	حاضرم برای تشکیل تعاونی وقت صرف کرده و پیگیر امور مربوطه باشم.
۷	۲/۷۳	۰/۹۳۹	حاضرم برای تشکیل تعاونی در صورتی که نیاز باشد، از محل منابعی که دارم هزینه کنم.
۵	۲/۸۰	۰/۸۷۵	قطعاً به تشکیل این تعاونی و عضویت در آن اقدام خواهم نمود.

طبقه‌بندی متغیر ترکیبی	سطح طبقات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کم	۰-۰/۳۳	۵۷	۳۸	۳۸
متوسط	۰/۳۴-۰/۶۶	۶۶	۴۴	۸۲
زیاد	۰/۶۷-۱	۲۷	۱۸	۱۰۰

ارزیابی و توصیف کنش جمعی زعفران‌کاران برای تشکیل تعاونی کشاورزی:
میزان کنش جمعی ۲۴ درصد در سطح بالا، ۴۰/۶۷ درصد در سطح متوسط و ۳۵/۳۳ درصد در حد کم دارند (جدول ۵).

جدول ۵- توصیف کنش جمعی محتمل

رتبه	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱۷	۰/۸۹۱	۲/۶۹	اطلاع‌رسانی در مورد مسائل فنی و اجتماعی کشت و کار
۱۵	۰/۸۱۶	۲/۷۱	مدیریت حفاظتی منابع کمیاب محلی (آب‌و‌خاک و...)
۱۲	۰/۷۶۰	۲/۸۰	برنامه‌ریزی تولید و تقسیم‌کار مبتنی بر آن
۳	۰/۹۳۵	۲/۹۳	جذب دانش فنی و فناوری‌های جدید
۴	۱/۰۱۶	۲/۹۱	بهره‌گیری از خدمات مشاوره‌ای کارشناسان و متخصصان در امور فنی و حقوقی...
۱۲	۰/۸۳۱	۲/۸۱	سرمایه‌گذاری در فرصت‌های کاری و شغلی جدید (برای تنوع معیشت)
۸	۰/۹۰۰	۲/۸۷	پیشبرد مکانیزاسیون با توسعه زیرساخت‌های تولید و تأمین ابزار و ادوات کشت
۱۰	۰/۸۷۰	۲/۸۵	عرضه خدمات آموزشی و ترویجی به زعفران‌کاران
۱۳	۰/۹۱۷	۲/۷۹	سرمایه‌گذاری در توسعه و عمران محلی (توسعه شبکه راه، فروشگاه...)
۱۶	۰/۹۵۵	۲/۶۹	پرداخت تسهیلات مالی (قرض‌الحسنه) برای تأمین نیازهای اعتباری اعضا
۵	۰/۸۸۵	۲/۹۱	تسهیم و بهره‌برداری مشترک از منابع (آب، زمین،...)
۶	۰/۸۷۶	۲/۸۹	مدیریت مؤثر هزینه‌ها و کاهش هدر رفت نهاده‌ها و محصولات (تولید بهره‌ورانه)
۷	۰/۹۰۱	۲/۸۹	پس‌انداز به‌منظور تشکیل سرمایه
۶	۰/۸۱۲	۲/۸۹	تعامل نهادمند با دولت (جذب حمایت‌های رسمی ویژه تعاونی‌ها در نتیجه بهره‌مندی از شخصیت حقوقی)
۱۱	۰/۹۶۸	۲/۸۳	فراهم کردن امکان فراوری و بسته‌بندی بهتر محصول
۲	۰/۸۷۷	۲/۹۵	مدیریت بهتر بازار (تعامل با خریداران، قیمت‌گذاری رقابتی و تعیین شرایط خریدوفروش)
۱۴	۰/۹۱۵	۲/۷۴	تعامل مؤثر با تأمین‌کنندگان نهاده‌ها برای عرضه به‌موقع و باقیمت و کیفیت مناسب نهاده‌ها
۱۰	۰/۸۳۱	۲/۸۵	مدیریت تعارض (رفع‌و‌رجوع اختلافات)
۳	۰/۸۶۰	۲/۹۳	توسعه زنجیره عرضه (فراوری و بسته‌بندی...)
۹	۰/۸۲۸	۲/۸۶	مدیریت ریسک (با تسهیم ریسک و پوشش بیمه‌ای)

۴۷ بررسی تأثیر اشتیاق کارآفرینانه مدیران بر موفقیت تعاونی های کشاورزی استان همدان

۱	۰/۸۲۶	۲/۹۶	تسهیم دانش (تجربی) و اطلاعات بین تولیدکنندگان
-	درصد	درصد	طبقه بندی متغیر ترکیبی
-	تجمعی		
-	۲۵/۳۳	۲۵/۳۳	کم
-	۷۶	۴۰/۶۷	متوسط
-	۱۰۰	۲۴	زیاد

ارزیابی و توصیف پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی: در مجموع، ۳۹/۳۳ درصد پاسخگویان پیامدهای مثبت را کم، ۳۴ درصد پیامدهای مثبت را متوسط و ۲۵/۳۳ درصد پیامدهای مثبت را زیاد ارزیابی کردند (جدول ۶).

جدول ۶- توصیف پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی

رتبه	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱۲	۱/۱۱۲	۲/۶۹	توانمندسازی (دانشی، مهارتی...) زعفران کاران عضو
۹	۰/۸۶۹	۲/۸۷	افزایش تاب آوری معیشتی تولیدکنندگان
۱۱	۰/۹۹۷	۲/۸۴	شکل گیری و توسعه برند مکانی محصول زعفران
۴	۱/۰۱۰	۲/۹۷	افزایش اشتغال مولد و پایدار
۳	۱/۱۰۵	۲/۹۹	توسعه و پیشرفت روستاهای منطقه
۲	۱/۰۵۶	۳/۰۰	افزایش سودآوری و ارزش افزوده ناشی از کشت زعفران
۱	۱/۰۲۹	۳/۰۴	شکل گیری هویت رسمی-حقوقی جمعی برای زعفران کاران
۸	۱/۰۰۰	۲/۸۹	اشاعه تجربه موفق کارگروهی به سایر امور اجتماعی (بسط مشارکت اجتماعی)
۷	۱/۰۰۰	۲/۹۲	افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی خانواده های زعفران کار در نتیجه افزایش درآمد و قدرت خرید آنها
۶	۰/۹۲۸	۲/۹۳	تداوم سنت ها و میراث مشترک در زمینه کشت زعفران
۱۰	۰/۸۹۵	۲/۸۷	ارتقای مسئولیت پذیری اجتماعی در بین زعفران کاران (حفظ منابع و تعهدات عمومی نظیر پرداخت مالیات و غیره)
۵	۰/۹۶۲	۲/۹۶	افزایش حس تعلق مکان و پیشگیری از مهاجرت به دلیل فراهم شدن فرصت شغلی و بهبود معیشت محلی
-	درصد	فراوانی	طبقه بندی متغیر ترکیبی
-	۳۹/۳۳	۵۹	کم
-	۳۴	۵۱	متوسط
-	۲۵/۳۳	۳۸	زیاد

ارزیابی و توصیف پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی: طبق یافته‌ها، ۳۱/۳۳ درصد پاسخگویان، پیامدهای منفی را کم، ۵۰ درصد پیامدهای منفی را متوسط و ۱۸/۶۷ درصد پیامدهای منفی را زیاد ارزیابی کردند (جدول ۷).

جدول ۷- توصیف پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی

رتبه	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱۰	۱/۱۴۰	۲/۵۱	موجب بروز اختلاف و تنش بین اعضا در صورت به توافق نرسیدن و سرایت آن به مناسبات خانوادگی و اجتماعی خواهد شد.
۸	۱/۰۷۶	۲/۶۸	جلوی آزادی عمل اعضا در امور کشت و کار زعفران را خواهد گرفت.
۹	۱/۰۹۲	۲/۶۶	سبب محدود شدن حریم خصوصی (افشای اطلاعات و رمز و رازهای کاری) خواهد شد.
۷	۱/۰۰۴	۲/۶۹	موجب اتلاف وقت برای تشکیل جلسات و پیگیری امور خواهد شد.
۵	۱/۱۳۹	۲/۷۶	موجب رانت‌خواری و امتیاز ویژه برای برخی (ارکان تعاونی یا بانفوذان محلی) شود.
۴	۱/۱۷۴	۲/۷۶	زمینه‌ساز وابستگی و دخالت نهادهای دولتی در امور کشت و کار زعفران خواهد شد.
۵	۱/۱۰۵	۲/۷۳	موجب محدود شدن ابتکارات و نوآوری‌ها به دلیل محافظه‌کاری و مقاومت یا ممانعت در مقابل تغییر وابسته به همراهی جمعی خواهد شد.
۳	۱/۱۵۵	۲/۷۷	موجب سلب اعتماد مردم برای مشارکت در تشکلهای اجتماعی در صورت ناکامی تعاونی خواهد شد.
۱	۱/۰۷۴	۲/۸۸	نهادهای مسئول از انجام برخی وظایف کناره‌گیری نموده و آن را به گردن تعاونی بیندازند.
۲	۱/۱۰۴	۲/۸۵	مناسبات بین مردم از حالت صمیمی و غیررسمی خارج شده و ماهیت رسمی و اداری به خود گیرد.
۲	۱/۰۲۲	۲/۷۸	مدیریت تعاونی از انجام تعهدات ناکام باشد و مسئولیت جبران تعهدات به اعضا محول شود.
۶	۱/۱۱۸	۲/۷۲	به دلیل قدرت گرفتن گروه‌های معینی، نظام اجتماعی موجود در روستا (طبقات اجتماعی و گروه‌های مستقر) بر هم خواهد خورد.
-	درصد	فراوانی	طبقه‌بندی متغیر ترکیبی
-	۳۱/۳۳	۴۷	کم
-	۵۰	۷۵	متوسط
-	۱۸/۶۷	۲۸	زیاد

بررسی وضعیت تعیین‌کننده‌های تمایل به تعاونی: ارزیابی کلی از وضعیت متغیرهای وابسته و مستقل از طریق آزمون t تک نمونه‌ای مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به این گویه‌های این متغیرهای در مقیاس ۱ تا ۵ لیکرت اندازه‌گیری شده و پس از محاسبه ترکیب خطی غیر وزن‌دار نیز نمره ترکیبی نیز همچنان در محدوده لیکرت است بنابراین حد وسط مقدار ۳ تعیین شده است. در ادامه، فرضیات زیر تدوین شد که نتایج آن در جدول (۸) نشان داده شده است.

فرضیات گروه اول آزمون t	(نامناسب). $\mu_i \leq 0.3 H_0$	نمره میزان تمایل به تعاونی کمتر و مساوی از حد متوسط است
فرضیات گروه دوم آزمون t	$\mu_i > 0.3 H_1$	نمره میزان تمایل به تعاونی بیشتر از حد متوسط است (مناسب).
فرضیات گروه سوم آزمون t	$\mu_i \leq 0.3 H_0$	نمره کنش های جمعی محتمل کمتر و مساوی از حد متوسط است (نامناسب).
فرضیات گروه سوم آزمون t	$\mu_i > 0.3 H_1$	نمره کنش های جمعی محتمل بیشتر از حد متوسط است (مناسب).
فرضیات گروه سوم آزمون t	$\mu_i \leq 0.3 H_0$	نمره پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی کمتر و مساوی از حد متوسط است (نامناسب).
فرضیات گروه سوم آزمون t	$\mu_i > 0.3 H_1$	نمره پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی محتمل بیشتر از حد متوسط است (مناسب).
فرضیات گروه چهارم آزمون t	(نامناسب). $\mu_i \leq 0.3 H_0$	نمره پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی کمتر و مساوی از حد متوسط است
	$\mu_i > 0.3 H_1$	نمره پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی بیشتر از حد متوسط است (مناسب).

مرز مشخص کننده تأیید یا عدم تأیید فرض صفر، مقدار آمار استاندارد در سطح ۰/۹۵ است. در این سطح اطمینان، آماره استاندارد برابر است با ۱/۹۶؛ به این معنی که هر متغیری که مقدار آماره t آن از ۱/۹۶ کوچک تر باشد در محدوده H_0 قرار می گیرد و متغیری که مقدار آماره t آن از ۱/۹۶ بزرگ تر باشد، در محدوده H_1 است و می توان گفت که ادعای موردنظر که میانگین از مقدار متوسط بیشتر است را تأیید کرد. با توجه به نتایج جدول مشاهده می شود که برای سه متغیر کنش های جمعی محتمل، پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی و پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی فرض H_0 پذیرش می شود که نشان دهنده این است که مقادیر این متغیرها از مقدار متوسط کمتر است. از طرفی برای متغیر تمایل به تعاونی فرض H_0 رد می شود که بیانگر است که نمره ترکیبی متغیر تمایل بیشتر از متوسط بوده و درواقع پاسخگویان تمایل به تشکیل تعاونی داشتند.

جدول ۸- نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت تعیین‌کننده‌های تمایل به تشکیل تعاونی

رد/قبول H ₀	فاصله اطمینان		انحراف از میانگین	معنی‌داری	df	مقدار t	میانگین	تعیین‌کننده‌های تمایل به تعاونی
	حد بالا	حد پایین						
رد	۲۲۹/۰	۲۰۶/۰	۱۲۵/۰	۰/۰۱۹	۱۴۹	۳۷/۲	۱۲/۳	تمایل به تعاونی
قبول	-۰ ۲۴۶/	۴۱۶/-۰	۳۳۰/-۰	۰/۰۰۰	۱۴۹	۶۷/۷	۶۶/۲	کنش‌های جمعی محتمل
قبول	۱۴۸/۰	۱۶۲/-۰	۰۷۴/-۰	۰/۱۰۲	۱۴۷	۶۵/-۱	۹۲/۲	پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی
قبول	-۰ ۰۳۲/	-۰ ۱۹۹/	۱۱۶/-۰	۰/۰۰۷	۱۴۷	۷۳/-۲	۸۸/۲	پیامدهای منفی محتمل تشکیل تعاونی

برای بررسی رابطه متغیرها، از ماتریس همبستگی (جدول ۱۰) و تحلیل مسیر (جدول ۱۱) استفاده شد. بر این اساس، بین متغیرهای مورد مطالعه، رابطه مستقیم و معنی‌دار در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد؛ بنابراین می‌توان برای شناخت میزان تأثیر هر کدام از این متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از تکنیک تحلیل مسیر با توجه به الگوی نظری و فرضیات مربوطه استفاده کرد (جدول ۱۱).

جدول ۱۰- همبستگی بین میزان تمایل به تشکیل تعاونی و پیامدهای تعیین‌کننده

پیامدهای منفی	پیامدهای مثبت	کنش‌های جمعی محتمل	تمایل به تعاونی
-۰/۴۴۰**	۰/۶۱۴**	۰/۵۱۸**	۱
-۰/۳۸۴**	۰/۴۷۸**	۱	کنش‌های جمعی محتمل
-۰/۴۱۰**			پیامدهای مثبت
۱			پیامدهای منفی

* و ** به ترتیب معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ و ۰/۰۱.

برای محاسبه ضرایب مسیر، سه تحلیل رگرسیونی انجام شد. در این راستا سه تحلیل رگرسیونی انجام شد. در مدل ۱ متغیر پیامدهای مثبت، در مدل ۲ متغیر پیامدهای منفی و در مدل ۳ متغیر تمایل به تعاونی به عنوان متغیر وابسته لحاظ شدند و تأثیر متغیرهای مستقل مربوطه بر آن‌ها ارزیابی شد (جدول ۱۱). در طی انجام فرآیند تحلیل رگرسیون، پس از تعیین ضرایب غیراستاندارد (B) و استاندارد (مقدار β)، مقادیر ضریب تعیین (R^2) نیز مشخص شد. با توجه به مقدار F به دست آمده برای هر سه رگرسیون، معنی‌دار بودن رگرسیون‌ها و رابطه خطی بین حداقل یکی از متغیرهای مستقل با متغیر وابسته مربوطه

در سطح معنی داری ۰/۰۱ تأیید می شود. همچنین با توجه به مقدار ضریب دوربین واتسون فرض عدم همبستگی بین خطاها پذیرفته می شود. طبق نتایج این جدول ضریب تعیین رگرسیون با متغیر وابسته پیامدهای مثبت، ۰/۴۱۷ است، به عبارت دیگر ۴۱/۷ درصد از تغییرات متغیر پیامدهای مثبت تعاونی ناشی متغیر مستقل هم کنشی جمعی است. در مدل ۱ متغیر هم کنشی جمعی تجربه شده تأثیر مثبت و معنی داری بر متغیر وابسته پیامدهای مثبت تعاونی دارد ($\beta = 0.646, p\text{-value} < 0.01$).

در مدل ۲ ضریب تعیین برای رگرسیون با متغیر وابسته پیامدهای منفی ۰/۱۹۷ به دست آمده است که نشان می دهد ۱۹/۷ درصد تغییر متغیر وابسته توسط متغیر مستقل هم کنشی جمعی تبیین می شود و این متغیر تأثیر منفی معنی داری بر متغیر پیامدهای منفی تعاونی دارد ($\beta = -0.444, p\text{-value} < 0.01$). با توجه به دو مدل ۱ و ۲ می توان نتیجه گیری کرد که متغیر مستقل هم کنشی جمعی از مهم ترین پیش بینی کننده های پیامدهای مثبت و منفی تعاونی است. در نهایت در مدل ۳ ضریب تعیین برای متغیر وابسته نهایی تمایل به تعاونی ۰/۶۴۴ به دست آمد که نشان دهنده تبیین ۶۴/۴ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط سه متغیر مستقل پیامدهای مثبت تعاونی، پیامدهای منفی تعاونی و هم کنشی جمعی است. با توجه به مقدار بتا ملاحظه می شود که متغیر هم کنشی جمعی ($\beta = 0.514, p\text{-value} < 0.01$) و پیامدهای مثبت تعاونی ($\beta = 0.281, p\text{-value} < 0.01$) دارای تأثیر مثبت و معنی دار و متغیر پیامدهای منفی تعاونی ($\beta = -0.173, p\text{-value} < 0.01$) دارای تأثیر منفی معنی دار بر متغیر وابسته نهایی تمایل به تعاونی هستند. با توجه به نتایج به دست آمد فرضیات ۱ تا ۵ تحقیق تأیید می شود.

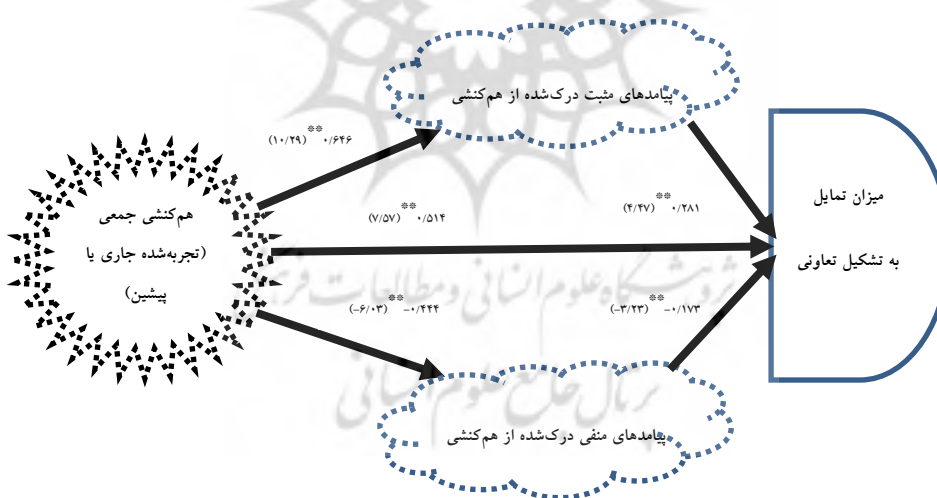
جدول ۱۱- تحلیل رگرسیونی تعیین کننده های تمایل به تشکیل تعاونی به عنوان یک کنش جمعی

B	معنی داری	خطای معیار	مقدار β	مقدار t	مقدار معنی داری
متغیر وابسته: پیامدهای مثبت					
مدل ۱					
آماره های مدل					
$R^2=0.417, \text{Adjusted R-square} = 0.413, F = 105.86^{**}, D.W = 1.85$					
-۲/۰۱	**	۰/۳۸۳	-	-۵/۲۵	۰/۰۰
۱/۲۴		۰/۱۲۱	۰/۶۴۶	۱۰/۲۹	۰/۰۰
متغیر وابسته: پیامدهای منفی					
مدل ۲					
آماره های مدل					
$R^2=0.197, \text{Adjusted R-square} = 0.192, F = 6.47^{**}, D.W = 1.94$					
۴/۹۹	**	۰/۲۹۵	-	۱۶/۹۲	۰/۰۰

هم‌کنشی جمعی تجربه‌شده					
۰/۰۰	-۶/۰۳	۰/۴۴۴	۰/۰۹۳	**	-۰/۵۶
متغیر وابسته: تمایل به تعاونی					
R ² =0.644, Adjusted R-square = 0.657, F = 96.11**, D.W= 1.83					
مدل ۳					
آماره‌های مدل					
مقدار ثابت					
۰/۰۰	۴/۰۹	-	۰/۳۲۱	**	۱/۳۱۴
هم‌کنشی جمعی تجربه‌شده					
۰/۰۰	۷/۵۷	۰/۵۱۴	۰/۰۸۰	**	۰/۶۰۶
پیامدهای مثبت					
۰/۰۰	۴/۴۷	۰/۲۸۱	۰/۰۳۹	**	۰/۱۷۳
پیامدهای منفی					
۰/۰۰۲	-۳/۲۳	۰/۱۷۳	۰/۰۵۰	*	-۰/۱۶۲

* معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ و ** معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ DW: Durbin-Watson value

طبق الگوی تحلیل‌شده (شکل ۲)، متغیرهای پیامدهای مثبت، پیامدهای منفی و هم‌کنشی جمعی تجربه‌شده تأثیر مستقیم بر تمایل به تعاونی دارند. به‌علاوه متغیر هم‌کنشی جمعی تجربه‌شده اثر غیرمستقیم از طریق دو متغیر واسطه‌ای پیامدهای مثبت و پیامدهای منفی بر متغیر نهایی تمایل به تعاونی دارد.

شکل ۲- تحلیل مسیر برای متغیرهای معنی‌دار بر تمایل به تعاونی (مقادیر داخل پرانتز t و معنی‌داری را نشان می‌دهد)

با توجه به یافته‌ها (جدول ۱۲) (ستون مجموع اثرات)، بیشترین تأثیر بر تمایل به تعاونی مربوط به متغیر هم‌کنشی جمعی (۰/۶۸۸) است. متغیرهای میزان پیامدهای مثبت

با میزان تأثیر کل ۰/۲۸۱ در جایگاه دوم و متغیر پیامدهای منفی با میزان تأثیر کل ۰/۱۷۳- در جایگاه سوم قرار دارند.

جدول ۱۲- مجموع تأثیرات متغیرهای مستقل بر متغیر نهایی تمایل به کنش جمعی تشکیل تعاونی

مجموع اثرات	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم	متغیر مستقل
۰/۶۸۸	۰/۵۱۴	۰/۱۷۴	هم کنشی جمعی تجربه شده+
۰/۲۸۱	۰/۲۸۱	-	پیامدهای مثبت+
-۰/۱۷۳	-۰/۱۷۳	-	پیامدهای منفی-
۰/۷۹۶			کل

نتیجه گیری و پیشنهادها

با توجه به یافته های این تحقیق و نیز یافته های تحقیقات پیشین (متوسلی و حاجی علی اکبری، ۱۳۹۵؛ اصغر پور ماسوله و همکاران، ۱۳۸۹؛ Van Zomeren et al., 2008, 2012؛ Carballo et al., 2014; Bandiera et al., 2005) در خصوص اهمیت درک از کنش های جمعی احتمال ناشی از تشکیل تعاونی و نیز تجربه پیشین در زمینه کنش جمعی، پیشنهاد می شود برای ترغیب زعفران کاران و تشکیل هسته اولیه تعاونی، به شناسایی و جذب همکاری آن گروه از زعفران کارانی پرداخت که تجربه مثبت یا مؤثر قبلی در امور جمعی و فعالیت در قالب تشکل ها دارند. در این تحقیق در مجموع: ۲۱ مورد ظرفیت کنش جمعی برای تعاونی زعفران کاران شناسایی شد. در شماری از تحقیقات پیشین (یعقوبی و پرویزی، ۱۳۹۰؛ Bandiera et al., 2005 شریفزاده و همکاران، ۱۳۹۶؛ عباسی و همکاران، ۱۳۹۸) نیز ظرفیت های اقدام جمعی تعاونی ها در عرصه ها مختلف، از جمله تولید کشاورزی شناسایی شد؛ بنابراین پیشنهاد می شود برای افزایش تمایل گروه هدف به تشکیل تعاونی، ضمن تشریح ظرفیت های قانونی و اجتماعی اقتصادی تعاونی برای توسعه کشت و کار زعفران در منطقه، نسبت به ارائه یک نقشه کار یا تقسیم کار بین متصدیان بالقوه تعاونی، در نقش عضو یا هسته مدیریتی و حامیان اداری ذی ربط اقدام شود تا اطمینان خاطر بیشتری نزد زعفرانکاران مبنی بر عملی بودن اقدامات معرفی شده به وجود آید و در نتیجه، عزم و اراده عملی آن ها برای شروع و تداوم فرآیند تشکیل تعاونی فزونی یابد.

یکی از عواملی که بر تمایل زعفران کاران به تشکیل تعاونی مؤثر ارزیابی شده، درک آن ها از پیامدهای مثبت تشکیل تعاونی بوده است. شماری از تحقیقات پیشین (یعقوبی و پرویزی، ۱۳۹۰؛ حیدری و همکاران، ۱۳۹۴؛ شریفزاده و همکاران، ۱۳۹۶؛ عباسی و

همکاران، ۱۳۹۸) نیز مؤید تأثیر درک مثبت از منافع، دستاوردها و پیامدهای سازنده مورد انتظار از یک کنش جمعی بر تمایل به مشارکتی و همراهی با آن کنش است که مصداق بروز خیر جمعی در نتیجه کنش جمعی است (Charatsari et al., 2017)؛ اصغر پور ماسوله و همکاران، ۱۳۸۹). در این تحقیق در مجموع ۱۲ پیامد مثبت مورد انتظار از تشکیل تعاونی شناسایی شد که در این بین، پاسخگویان اولویت نسبی بیشتری را برای مواردی نظیر توسعه و پیشرفت روستاهای منطقه، افزایش سودآوری و ارزش افزوده ناشی از کشت زعفران و شکل‌گیری هویت رسمی - حقوقی به صورت جمعی برای زعفران‌کاران قائل شدند. مرور این دستاوردها نشان‌دهنده ظرفیت سودمندی تعاونی برای توسعه کشت و کار زعفران و در نتیجه بهره‌مندی زعفران از منافع حاصله و البته، فراتر از آن، برای توسعه روستاهای منطقه است.

سودمندی تعاونی‌ها به عنوان یک شکل اجتماعی اقتصادی برای توسعه محلی در تحقیقات پیشین نیز مورد تأکید قرار گرفته و بازتاب مزیت توسعه این نوع نظام‌پرداز و تولید جمعی نسبت به نظام‌های تولید و بهره‌برداری فرد محور یا شراکت‌های خصوصی است (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹)؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود ضمن تشریح پیامدها و دستاوردهای مثبت مورد انتظار و محتمل برای زعفران‌کاران منطقه، نسبت به تدبیر و معرفی سازوکارهای عملی برای تحقق این دستاوردها و نفع بری همه اعضا از منافع کنش جمعی در قالب تعاونی بر پایه ظرفیت‌های قانونی و اجتماعی اقتصادی تعاونی اقدام شود. برای این منظور، برگزاری جلسات توجیهی اولیه با حضور کارشناسان مسئول اداره تعاون و جهاد کشاورزی برای تشریح دستاوردها و مزایای محتمل تعاونی زعفران‌کاران و در صورت امکان، معرفی و بازدید از طرح‌های تعاونی موفق قابل دسترس می‌تواند سودمند واقع شود.

طبق یافته‌ها، رابطه منفی معنی‌داری بین درک از عوارض نابسود یا پیامدهای منفی اقدام جمعی در قالب تشکیل تعاونی از سوی پاسخگویان و تمایل آن‌ها به تشکیل تعاونی وجود دارد. برخی پژوهش‌های پیشین نیز بر نقش بازدارنده تجربه‌های منفی پیشین در تمایل به کنش جمعی به طور کلی و تشکیل تعاونی به طور خاص اشاره داشته‌اند. این یافته مؤید آن است که هر میزان زعفران‌کاران احتمال دهند هم‌آبی و همکاری آن‌ها در تشکیل تعاونی می‌تواند با بروز پیامدهای ناخواسته یا حواشی و عوارض نابسود همراه شود، تقریباً به همان میزان، تمایل آن‌ها برای ورود به این موضوع کاسته می‌شود. در این تحقیق در مجموع ۱۲ پیامد منفی مورد انتظار از تشکیل تعاونی شناسایی شد که در این بین، پاسخگویان اولویت نسبی بیشتری را برای مواردی نظیر کناره‌گیری نهادهای مسئول از

انجام برخی وظایف و محول نمودن آن‌ها به تعاونی، تغییر مناسبات بین مردم از حالت صمیمی و غیررسمی به ماهیت رسمی واداری و احتمال ناکامی مدیریت تعاونی از انجام تعهدات مقرر و واگذاری مسئولیت جبران این تعهدات به اعضاء قائل شدند. مرور این پیامدها و عوارض نشان‌دهنده درک عقلایی و راهبردی زعفران‌کاران از کنش‌های جمعی همانند تعاونی است که مستلزم درک فرصت‌ها و تهدیدها به‌طور هم‌زمان است (Singh et al., 2016; Roesch-McNally et al., 2017; Rose et al., 2018). برای کاهش تأثیرگذاری منفی این عامل بر تمایل زعفران به کنش جمعی تشکیل یافته در قالب تعاونی، نیاز است نوعی خاطر جمعی به آن‌ها جهت پیشگیری یا کنترل عوارض نابسود محتمل از سوی دست‌اندرکاران اولیه تشکیل تعاونی داده شود.

بدین منظور پیشنهاد می‌شود ضمن معرفی شفاف دلایل محتمل بروز هر یک از این پیامدها و سازوکار قانونی تعبیه‌شده در ساختار مدیریتی و اساسنامه تعاونی در قالب حق انتخاب، مجامع عمومی، بازرسی و نظارت‌ها، به‌صورت مصداقی مواردی از همکاری‌های جمعی و سازمان یافته منجر به عوارض منفی، نظیر تعاونی‌های راکد (زادوت آغا، ۱۳۸۸) برای زعفرانکاران تشریح شود و هم‌زمان بر منافع و دستاوردهای مثبت و سازنده مورد انتظار از تعاونی تأکید شود. برای اطمینان خاطر و اعتمادپذیری بیشتر در گام‌های اولیه اقدام به جذب همکاری زعفرانکاران می‌توان از افراد معتمد محلی (رهبران افکار) بهره گرفت و یا به شیوه توسعه نهادی به شیوه ارتقای مقیاس کنش‌های جمعی خرد (Shilomboleni & De, 2019)، هسته‌های همکاری غیررسمی شکل گرفته در بین زعفرانکاران در سطح منطقه را به‌عنوان سنگ بنای تشکیل تعاونی قرارداد. درحالی‌که، ترغیب کشاورزان به ساماندهی تعاونی بر پایه کنش جمعی نیازمند ایفای نقش مؤثر کارکرد تسهیلگری و نهادسازی مروجان و کارشناسان پهنه در نظام نوین ترویج کشاورزی است (Hughes et al., 2017). بدین منظور ارتقای مهارت‌های گروه سازی و تسهیلگری کارشناسان ترویجی پیش‌شرطی برای ایفای نقش آن‌ها در فرایند نهادسازی و توسعه تشکلهای، چه در مرحله زمینه‌سازی برای تشکیل تعاونی‌ها و چه در ادامه، ارائه خدمات مشاوره‌ای برای مدیریت مؤثر تعاونی‌ها برای تأمین منافع اعضاء و پیشبرد توسعه محلی است.

این تحقیق به‌طور مشخص در شهرستان فاروج و بر پایه گردآوری و تحلیل نظرات زعفرانکاران انجام شده است. لذا، تعمیم‌یافته‌ها فراسوی منطقه جغرافیایی و گروه هدف مورد مطالعه، نیازمند ملاحظه این واقعیت است. این تحقیق، با بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه به‌صورت پیمایشی انجام شده است و از این‌رو، محدودیت‌های ناشی از تحقیقات پرسشنامه‌ای را دارد؛ بنابراین، در تحقیقات آینده می‌توان با بهره‌گیری از روش‌های تحقیق

دیگر به صورت آمیخته، کیفیت یافته‌ها را ارتقا بخشید. به لحاظ نظری، تحقیقات داخلی در زمینه تعاونی‌ها مبتنی بر کنش جمعی در دسترس نبود و این موضوع، مرور پیشینه را دشوار نمود. در همین خصوص، پیشنهاد می‌شود در ادامه این تحقیق، یا با بهره‌گیری از رویکردها و الگوهای نظری دیگری همانند رفتار برنامه‌ریزی‌شده می‌توان نسبت به مطالعه الگومند رفتار کشاورزان برای تشکیل تعاونی با بهره‌گیری از فنون تحلیل آماری متفاوت اقدام نمود.

قدردانی و تشکر

این پژوهش با حمایت مالی هیچ نهادی نبوده است.

منابع

- اصغر پور ماسوله، ار.، بهروان، ح.، نوغانی، م.، یوسفی، ع. (۱۳۸۹). تحلیل کنش های جمعی و تطبیق آن با بافت فرسوده منطقه ثامن شهر مشهد. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی فرود سی مشهد؛ ۵، ۱-۲۷.
- حیدری، ف.، نادری مهدی، ک.، یعقوبی فرانی، ا.، و حیدری، ع. (۱۳۹۴). شاخص های شناسایی تعاونی های موفق کشاورزی. تعاون و کشاورزی، ۱، ۶۰-۹۳.
- رحیمی فیض آبادی، ف. یزدان پناه، م.، فروزانی، م.، محمدزاده، س. و بورتن، ر. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و تمایل کشاورزان به تشکیل و عضویت در تشکل های آب بران: مورد مطالعه شهرستان الشتر. تعاون و کشاورزی؛ ۳ (۱۲): ۷۷-۹۵.
- رهبری، م.، شفیعی ثابت، ن.، و طاهری، ن. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد تعاونی های تولید و توزیع محصولات کشاورزی در سکونت گاه های روستایی شهرستان گناباد. تعاون و کشاورزی، ۲۰ (۲): ۱۷۰-۱۴۱.
- زادتوت آجاج، ا. (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر رکود تعاونی های غیرفعال شهرستان زنجان و راهکارهای لازم جهت احیای آن ها. فصلنامه تعاون و کشاورزی؛ ۲۰ (۲۰۶-۲۰۷): ۵۹-۷۶.
- زرعکائی، ف.، کمالی، غ.، چیدری، ا. ح. (۱۳۹۳). اثر تغییر اقلیم بر اقتصاد گندم دیم (مطالعه موردی خراسان شمالی). بوم شناسی کشاورزی، ۶ (۲)، ۳۰۱-۳۱۰.
- سعدی، ح. (۱۳۸۸). بررسی اثرات تعاونی های تولید کشاورزی در استان همدان. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران. ۲ (۴): ۶۸-۵۷.
- شریفزاده، م. ش.، یزدانی، م.، عبدالله زاده، غ.، محبوبی، م. ر. (۱۳۹۹). مورد کاوی تطبیقی مدیریت زنجیره عرضه کارآفرینانه در شرکت های تعاونی تولید روستایی و سهامی زراعی در استان خراسان شمالی. فصلنامه تعاون و کشاورزی؛ ۹ (۳۴): ۱۷۱-۲۰۵.
- شریفزاده، م. ش.، رستمی فلوردی، ا.، عبدالله زاده، غ. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر گرایش به کارآفرینی جمعی در تعاونی های تولید کشاورزی شهرستان قائم شهر. فصلنامه تعاون و کشاورزی؛ ۶ (۲۳): ۱۰۵-۱۴۴.
- طاطیان، م.، تمرناش، ر. و قربانعلی نژاد، ج. (۱۳۹۳). بررسی میزان تمایل روستاییان به تشکیل تعاونی گیاهان دارویی جهت کارآفرینی در منطقه هزارجریب به شهر. راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی. ۱ (۲)، ۸۲-۹۵.
- طاهرخانی، م. و قرنی آرنی، ب. (۱۳۸۴). مطالعه عوامل مؤثر بر گرایش روستاییان به تشکیل تعاونی های روستایی مطالعه موردی: دهستان قنات قم. تحقیقات جغرافیایی؛ ۲۰ (۳): ۸۱-۱۰۱.
- عباسی، ل.، شریفزاده، م. ش.، عبدالله زاده، غ.، محبوبی، م. ر. (۱۳۹۸). عوامل مؤثر بر بازاریابی جمعی کارآفرینانه در تعاونی های تولید کشاورزی استان کردستان. فصلنامه تعاون و کشاورزی؛ ۸ (۳۰): ۶۱-۹۶.

- کوچکی، ع. (۱۳۹۲). پژوهش‌های زراعی زعفران در ایران: روند گذشته و نگاهی به آینده. زراعت و فناوری زعفران، ۱(۱)، ۳-۲۰.
- کهنسال، م. ر.، شیبانی، م. (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل زعفران کاران به کشت زعفران ارگانیک. زراعت و فناوری زعفران؛ ۹ (۱): ۱۰۷-۱۱۹.
- متوسلی، م.، حاجی‌علی‌اکبری، ک. (۱۳۹۵). کنش جمعی؛ نقطه اتصال تفکر نهادگرا و نگرش برنامه‌ریزی ارتباطی. فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه؛ ۲۱ (۴): ۱۵-۴۵.
- مشرقی، ن. و حاجیوند، ش.، رکنی، م. و دولت‌یاری قشلاقی، م. (۱۳۹۱). مطالعه عوامل تأثیرگذار بر گرایش روستاییان به عضویت در تعاونی‌های تولید روستایی مطالعه موردی: شهرستان بابل. اولین کنفرانس ملی راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار (کشاورزی، منابع طبیعی و محیط‌زیست). تهران: اداره کل پدافند غیرعامل (وزارت کشور)، پژوهشکده سوانح طبیعی، موسسه آمو، ۲۰ اسفندماه ۱۳۹۱.
- مقامی مقیم، غ.، و حسینی صدیق، س.، و اسدی، ر.، و خانی تملیه، س. (۱۳۹۸). پهنه‌بندی آگروکلیمای کشت زعفران در استان خراسان شمالی: رهیافتی برای تغییر الگوی کشت. جغرافیا و توسعه، ۱۷(۵۶)، ۱۱۹-۱۳۸.
- میرباقری، ا. (۱۳۸۵). عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر تمایل زنان روستایی به مشارکت در صندوق اعتبارات خرد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت‌معلم.
- نکویی نایینی، س.ع. (۱۳۸۸). واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های روستایی شهرستان کرمانشاه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی.
- یعقوبی، ج.، و پرویزی، ل. (۱۳۹۰). تحلیل عوامل مؤثر بر نگرش و گرایش جوانان به تعاون مطالعه موردی شرکت‌های تعاونی استان زنجان. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۲۲ (۷): ۱۹-۳۵.
- Adra A, Harb C, Li M, Baumert A. (2020). Predicting collective action tendencies among Filipina domestic workers in Lebanon: Integrating the Social Identity Model of Collective Action and the role of fear. *Group Processes & Intergroup Relations*, 23(7), 967-978.
- Avsec, F., & Stromajer, J. (2015). Development and Socioeconomic Environment of Cooperatives in Slovenia. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 3(1), 40-48.
- Bandiera, O., Barankay, I., & Rasul, I. (2005). Cooperation in Collective Action. *Economics of Transition*, 13(3):473-498.
- Carballo, D.M., Roscoe, P. & Feinman, G.M. (2014). Cooperation and Collective Action in the Cultural Evolution of Complex Societies. *J. Archaeol. Method Theory*, 21:98-133.
- Charatsari, C., Lioutas, E.D., Koutsouris, A. 2017. Farmers' motivational orientation toward participation in competence development projects: a self-determination theory perspective, *Journal of Agricultural Education and Extension*, 23 (2): 105-120.
- Di Bernardo GA, Vezzali L, Stathi S, et al. (2021). Fostering social change among advantaged and disadvantaged group members: Integrating intergroup contact and social identity perspectives on collective action. *Group Processes & Intergroup Relations*.; 24(1):26-47.

- Fafchamps, M. and B. Minten. (2000). Returns to social network capital among traders. Paper Presented at the 2000 Allied Social Sciences Association Meetings, New York, 2: 111-142.
- Guzmán, C., Santos, F.G., & Barroso, M. (2020). Analysing the links between cooperative principles, entrepreneurial orientation and performance. *Small Business Economics*, 55:1075-1089.
- Habermas, Y. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1. Boston: Beacon Press.
- Hardin, R. (1982). *Collective Action*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hamilton, L. C. (1992). *Regression with Graphics: A Second Course in Applied Statistics*. Belmont, CA: Duxbury Press.
- Harper, M. (2010). The Critical Factors for the Success of Cooperatives and other Sroups. Washington DC. *Journal of Studies in the Social Philosophy of Cooperation*, 3(1), 223-240.
- Hughes, S., Lewis, S., Willis, K., Rogers, A., Wyke, S., Smith, L. 2017. The experience of facilitators and participants of long term condition self-management group programmes: A qualitative synthesis, *Patient Education and Counselling*, 100 (12): 2244-2254
- Liu, Y., Ma, W., Renwick, A., & Xinhong, F. (2019). The Role of Agricultural Cooperatives in Serving as a Marketing Channel: Evidence from Low-income Regions of Sichuan Province in China. *International Food and Agribusiness Management Review*, 22(2): 265-282.
- Onyeiwu, S. & R. Jones. (2003). An institutionalism perception of cooperative behavior. *Journal of Socio-Economics*, 32: 233-248.
- Pestoff, V. (1999). The future of consumer cooperatives in post-industrial societies? *Journal of Cooperative Studies*, 32: 319-208.
- Roesch-McNally, G.E., Gordon Arbuckle, J., Tyndall, J.C. 2017. What would farmers do? Adaptation intentions under a Corn Belt climate change scenario, *Agriculture and Human Values*, 34(2): 333-346.
- Rose, D. C., Parker, C., Fodey, J., Park, C., Sutherland, W. J., Dicks, L. V. 2018. Involving stakeholders in agricultural decision support systems: Improving user-centred design. *International Journal of Agricultural Management*, 6(3-4): 80-89.
- Sergaki., P., and Nastis, S. (2011). Collective entrepreneurship in agriculture and its contribution to sustainable rural development in Greece. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA*, 61(2):109-128.
- Singh, C., Dorward, P., Osbahr, H. (2016). Developing a holistic approach to the analysis of farmer decisionmaking: Implications for adaptation policy and practice in developing countries. *Land Use Policy*, 59: 329-343.
- Szczelkun, S. (1999). *Summary of the Theory of Communicative Action*. London: Royal College of Art.
- Van Zomeren, M., Leach, C. W., and Spears, R. (2012). Protesters as “passionate economists”: A dynamic dual pathway model of approach coping with collective disadvantage. *Personality and Social Psychology Review*, 12, 180–199.
- Van Zomeren, M., Spears, R., and Leach, C. W. (2008). Exploring psychological mechanisms of collective action: Does relevance of group identity influence how people cope with collective disadvantage? *British Journal of Social Psychology*, 47, 353–372.

Determinants of Saffron Growers' Tendency to Establish an Agricultural Co-operative in Farouj County: Collective Action Approach***M.J. Sharifsharifzadeh^{1*}, B. Khalegh Panah², G. Abdollahzadeh³, MR. Mahboobi⁴***

Received: 2021/5/5

Accepted: 2022/3/9

Abstract

The purpose of this research was to investigate the determinants of the tendency of saffron farmers in Farouj County to form an agricultural cooperative from the perspective of collective action. This research was conducted through the survey approach and a researcher-made questionnaire was used to collect information. The statistical population included all saffron farmers in the research area (N = 3900). The sample size was estimated using Cochran's formula (n=150) and the respondents were selected by stratified random sampling. Descriptive and inferential statistics such as correlation coefficient test, multiple regression analysis, and path analysis were used to analyze the data. All statistical analyzes were performed using SPSS22. To investigate the relationship between the dependent variable, the tendency to form a cooperative with independent variables: possible collective actions, the perceived positive impacts of cooperative formation, and the perceived negative impacts of cooperative formation, a correlation matrix was formed. Based on the findings, it can be seen that there was a direct and significant relationship between the tendency to establish cooperative and possible collective actions and the perceived positive impacts of cooperative formation at the level of 99% confidence. In contrast, the relationship between the tendency to form cooperative, possible collective actions, the perceived positive impacts of cooperative formation on the one hand, and the perceived negative impacts of cooperative formation, on the other hand, has become negative and significant. This means that the more respondents are likely to have negative impacts as result of forming a cooperative, the less likely they are to form a cooperative. On the other hand, as the respondents' collective action experience increases and they are more likely to experience positive outcomes from the cooperative, their tendency to form a cooperative will increase. The path analysis method was used to investigate the direct and indirect effects of the independent variables on the dependent variable of the tendency to a cooperative formation. The results of path analysis of the variables affecting the tendency to cooperative formation revealed that the variables of the possible collective actions, perceived positive impacts of cooperative formation, and perceived negative impacts of cooperative formation have a direct effect on the tendency to cooperative formation. In addition, the experienced collective action variable has an indirect effect on the final variable (tendency to cooperative formation) through the two mediating variables of the perceived positive impacts of cooperative formation and perceived negative impacts of cooperative formation. Among these, the highest effect on the tendency to cooperative formation is related to the collective action variable (0.688). The variables of the perceived positive impacts of cooperative formation with a total impact of 0.281 are in the second place and the variables of the perceived negative impacts of cooperative formation with a total impact of -0.173 are in the third place. The capability and tendency to cooperate in collective action issues—such as integrated and value-added saffron cultivation and production based on the exploitation of common resources or the provision of farm inputs—is a vital determining factor of sustainable community development in rural areas.

Keywords: Saffron growers, Collective action, Tendency, Cooperative formation, Farouj County

1. Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran.

* Corresponding Author

sharifsharifzadeh@gmail.com

2. M.Sc., Faculty of Economics and Social Sciences, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran.

3 & 4. Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran.